

GABI GLEICHMANN

A halhatatlanság
elixírje

ATHENAEUM

FROMBICHLER ÉS ADI NEVŰ BARÁTJA

Mathäus Frombichler jól sakkozott, merészen támadott, készséggel feláldozott egy-két bábút, ha így mattot tudott adni ellenfelének. Azt beszéltek róla, hogy a háború előtt játszott Emanuel Laskerrel. Lasker, a világbajnok a szocialista párt meghívására látogatott Bécsbe, és huszonhat játszmat játszott szimultán, ebből huszonkettőt meg is nyert. A többi négy döntelennel végződött.

Frombichler csak és kizárólag Adi nevű barátjától kapott ki állandóan. Még a linzi gimnáziumban ismerkedtek meg, két külön figura, akik mindig lemaradoztak a velük egykorú gyerekektől az iskolában, és többször kellett osztályt ismételniük. Mindketten kisgyermek koruk óta úgy érezték, hogy igazságtalanul bánnak velük. Engesztelhetetlen gyűlöletet éreztek a hatalom iránt, és gyakran összerúgták a port a tanárokkal. Egykettőre megkedvelték egymást, és egész életükön át összetartottak.

Frombichler nyilvánvalóan jobban sakkozott Adinál. Egyik alkalommal azzal nyitott, hogy merészen előretört a gyalogjával a szárnyakon, majd Adi centrumát támadta két oldalról. Huszonegynéhány lépésben nyert. Adi aznap rosszkedvében volt, és a gyalázatos vereség fájón érintette. Annyira feldühödött, hogy megpróbálta pisztollyal lelőni Frombichlert. Szerencsére véletlenül többen is voltak a közelben, és valaki kirántotta a fegyvert a forrófejű Adi kezéből. Frombichler kalapáló szívvel határozta el, hogy onnantól fogva mindig hagyja majd Adit nyerni. Közben valami hálafélét is érzett a barátja iránt, amiért nem végzett vele.

Adi fiatalabb napjaiban semmiségekért is tombolni tudott.

Frombichler ezt a nagyonnagybátyámnak mesélte, és elmondott egy történetet, ami egy jéghideg januári estén játszódott 1913-ban, amikor doktor Trockij egy himlőhelyes, nagy bajuszú grúz társaságában tért be a Waldvogel sörözőbe sakkozni.

Trockij minden második szerdán ellátogatott az ivóba, mindenki kedvelte finom modora és szerethető társalgási stílusa miatt. De a vendége, aki nagy, piszkos csizmát és szakadt télikabátot viselt, igazi bugrisként viselkedett, és képtelen volt szépen kifejezni magát. Ezzel szemben kiválóan sakkozott, különösen a középjátékot élvezte, amely során számtalan rafinált lépéskombinációt tudott kiötleni. A merész királycsel volt a specialitása, az ellenfél ritkán élte túl. A bábukat a bal kezével mozgatta, pedig az kissé csökevényes volt. A sörözőben mindenkit gyorsan elintézt.

Trockij Kobának szólította. Néhányan azt mondták, hogy az igazi neve Jozsif Dzsugasvili; mások Sztálin néven emlegették.

Az utolsó sakkpartit Adi ellen játszotta, aki aznap tudta meg, hogy másodjára sem sikerült a felvételi a Művészeti Akadémiára. Egész este rosszálló tekintettel nézte a grúzt. Adi elhatározta, hogy mindenáron legyőzi az ellenszenves férfit. Szinte elviselhetetlen izgalmat élt át. De már a nyolcadik lépés után belesétált egy csapdába.

Adi mélyen megalázva érezte magát. Izzadni kezdett, felment a hőmérséklete, a keze remegett, fekete foltok jelentek meg a szeme előtt. A grúz ravaszítás mosollyal megpaskolta Adi vállát, és azt mondta:

– Szpasziba. – Adi megértette, hogy ez csak egy ártalmatlan köszönetnyilvánítás, bár még soha nem hallotta ezt az orosz

szót azelőtt. De a grúz hirtelen érintése áramütésként szaladt végig rajta. Remegett a dühtől, és alig tudott uralkodni a kezén. Rá akart támadni a fickóra, és úgy érezte, ki kell oltania az életét. Olyan volt, mint egy hirtelen elmebaj, egy leküzdhetetlen gyűlölet. Egy pillanat erejéig majdnem engedett a késztetésnek, hogy torkon ragadja a grúzt. De rájött, hogy túl sok tanú van a helyiségben, és sikerült türtőztetnie magát.

Nem sokkal később Trockij és a vendége elhagyták a sörözőt. Adi gyilkos szándékkal utánuk eredt. A hideg levegőn azonban visszatért a józan esze, és egy kissé lehiggadt. Amikor visszatért a sörözőbe, azt üvöltötte, hogy utálja a kelet-európaiakat. A frufruja lengedezett, a kezével kalimpált a levegőben, és fejhangon kiabálva fogadkozott, hogy egy nap majd megöli a himlőhelyes, nagy bajszerű grúzt.

Mindenki tudta Adiról, hogy normális körülmények között rendes srác. De nevetséges kitorése és üvöltözése nem tett jót az üzletnek. Furcsa műsora után Julius Waldvogel kitiltotta őt a sörözőből.

Azt nem tudom biztosan, mikor ismerkedett meg nagyon-nagybátyám Frombichlerrel. Azt viszont tudom, hogy eleinte idegesítőnek találta. Zavarta, hogy a sakkpartik közben gyakran elkezdett Adiról hadoválni. A dörzsöltebb, idősebb kelet-európai bevándorlók megmosolyogták Frombichlert, amikor az kéretlenül szónokolt a barátja világjobbító képzelgéséről, és legtöbbször kerülte vele a játékot.

Adi a háború utolsó időszakában gázmérgezéssel feküdt egy tábori kórházban. Sok ideje volt gondolkodni. Minden nagyobb bécsi építészirodában megmutatta már a rajzportfólióját, de senkitől sem kapott állásajánlatot. Az akvarelljei

sem érdekelték egyik galériát sem. Mélyen csalódott osztrák honfitársaiban. Szemmel láthatóan elkorcsosultak, mondta, és Münchenbe költözött, ahova titokban fiatalokora óta vágyott.

Új hazájában letette az ecsetet, és félretolta a palettát, mert az elmaradt sikerek azt vetítették előre, hogy nincs a művészetben jövője. Inkább a politikában próbálta ki magát mint egy új német párt szóvivője. Sziszegő mássalhangzókkal és zengzetes magánhangzókkal ontotta magából a szónoklatokat erkölcsről, fajtisztaságról, a németek feladatáról és a szlávok árulásáról.

Frombichler szerint Adi reményt adott az alkoholizmus, a szifilisz, a TBC és az idegbetegségek sújtotta német munkásosztálynak. Úgy vélte, hogy barátja az energikus fellépésével a különböző bajor kocsmákban a torkára forrasztotta a nevetést mindazoknak, akik addig gúnyolták alacsony termete és mókás bajsza miatt, és hogy az elmékre gyakorolt hallatlan befolyásának köszönhetően hamarosan az egész német nemzet a lába előtt fog heverni. Frombichler odáig ment, hogy vizionált egy küszöbön álló világforradalmat a barátja vezetésével, egy forradalmat, amely kitörli az olyan fogalmakat, mint az „enyém” és a „tiéd” az emberek tudatából. Egy tűzviharról beszélt, amit Adi indított el zabolátlan akarateréjével, és ami még a legnyomasztóbb nyomornegyedek kisemmizettjeibe is az élet új értelmének reményét égeti.

– Hamarosan vége annak a kornak – mondta –, amikor a munkások beérik a szegénységgel, némán és passzívan. Nem kell hozzá más, mint hogy Adi barátomra hallgassanak, és félelem nélkül használják gondolatai erejét. A sakkozás kitűnően élesíti az elmét.

Egy sikertelen puccskísérlet után Adi börtönbe került. Frombichler onnantól ritkábban említette, és ha néha mégis, akkor

a torka kiszáradt, és a hangjában nyoma sem volt a korábbi lelkesedésnek. A sörözőben mindenki megértette, hogy elkeserítette őt a müncheni barátja, aki az osztrályharc helyett valami antiszemita sátánmítoszt hozott létre. Megfestette a világalomra törő zsidó képét, először a polgárság, majd a marxizmus álruhájában. Frombichler félig zsidóként csalódotan vette tudomásul, hogy Adi antiszemizmusa nem csupán valami olcsó figyelemelterelés az elégedetlenkedő nép számára, hanem politikai küldetésének a magját képezi. Onnantól fogva ellenfeleit a családja történeteivel gyötörte sakkozás közben.

FROMBICHLER ÉS CSALÁDJA

Frombichler testes, tagbaszakadt ember volt, szénhidrátokon élt; parasztfiú, akinek fiatalon elültették az elméjébe, hogy a kenyér és a hús mindennél fontosabb. Kerek arcú, kopasz férfi volt, a szemöldöke összenőtt, és mély barázdák húzódtak vastag nyakán. Az egyik lábfejjével volt valami baj. Mintha nem járásra tervezték volna. Amikor felállt a sakktábla mellől és elbattyogott a vécé felé, különös látványt nyújtott. De a Hotel Imperial konyhájában, ahol szakácsként dolgozott, mozgékony volt és élénk, jól alkalmazkodott a lábosok világához.

Nagyonnagybátyámat időnként elfogta a sötét gyanú, hogy Frombichler nem mindig mond igazat. Nem mintha beteges hazudozónak tartotta volna, csak túl sok hihetetlen furcsaságot mesélt a felmenőiről.

Karl, az első, aki a Frombichler családnevet viselte, 1601-ben nősült, és mivel nejeének a hozománya több hold termékeny föld volt, a burgenlandi Güttenbachban telepedtek le, ahol a leszármazottai, ősi erényekkel és paraszti becsülettel megáldott

gazdák, évszázadokon át művelték a földjüket. Frombichler anyjának a családja nem rendelkezett ennyire mély gyökerekkel. Ő zsidó családból származott, és a szépséges Biederhof kastélyban nőtt fel, úgy negyven kilométerre Bécstől délkeletre. Frombichler anyai nagyapja állítólag pénzügyminiszter és Ferenc József császár bizalmasa volt a dualista rendszer korában. A család, amelynek sok tagja híres filozófus volt, végigkóborolta Európát.

– A zsidó családomról nemcsak könyvet lehetne írni – bizonygatta Frombichler –, hanem egy teljes irodalmat. Fogalmad sincs, micsoda legendák szólnak a Spinoza családról. Az írói fantázia nudli ahhoz képest, ami az őseimmel történt a régmúlt nemzedékekben. A valóság túltesz a képzeleten. Ha az ember tudja, mi történt, nincs szüksége arra, hogy történeteket agyaljon ki. És könnyebb utolérni a hazug embert, mint a sánta kutyát.

Nagyonnagybátyámnak igazán az keltette fel az érdeklődését a történetek iránt, hogy Frombichler egyszer említette a Budapesten élő unokatestvéreit. De sietett hozzátenni, hogy nem rajong különösebben a családért, mert amikor a nagyapjuk vagyónát felosztották, a nagybátyjait nem hatotta át a testvéri szeretet. Az ő anyja semmit sem kapott az örökségből, mivel gojhoz ment férjhez, ráadásul parasztfíúhoz. Különösen orrolt Nathan nevű kuzinjára, aki Frombichler nézete szerint teljesen jogtalanul kaparintotta meg a családi kincset: a filozófus Benjamin Spinoza felbecsülhetetlen értékű könyvét, *A halhatatlanság elixírjét*.

– Nathan, csak nem Nathan Spinoza? – kérdezte nagyonnagybátyám, és szíve vadul kalapált. – Az a Nathan Spinoza, akinek Sara Neumann a felesége?